

УДК 377.6

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ: КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Мар'яна Богдадюк

аспірантка Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна підготовка, становлення і розвиток професійної підготовки, фахівець, художній промисел, ремісник, ремесло, професійна підготовка

Реферат

У статті охарактеризовано базові поняття дослідження, проаналізовано ключові поняття та визначення, що стосуються професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. Методологія аналізу вимагає: перш, ніж висвітлювати загальну суть професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів, необхідно зупинитися на її ключових поняттях. Нами було визначено взаємопов'язані групи базових понять з теми дослідження – «професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки», «фахівець», «художній промисел», «ремісник», «ремесло».

У процесі аналізу наукових джерел встановлено, що в Україні відсутнє чітке визначення багатьох понять у підготовці фахівців народних художніх промислів. З'ясовано, що в Законі України «Про народні художні промисли» термін «народні художні промисли» вживається у значенні творчої та виробничої діяльності, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів. Аналіз базових понять дослідження дозволив уточнити поняття «промисел» – це заняття яким-небудь ремеслом з метою добування засобів існування; дрібне ремісничє виробництво як сфера виявлення творчості людини, процес. Отже, професійну підготовку насамперед, варто розглядати як таку, що спрямована на всебічний розвиток особистості, оскільки висока кваліфікація фахівця, його професіоналізм є запорукою широкого й ефективного застосування новітніх наукомістких технологій, підвищення добробуту населення, забезпечення економічної стабільності країни.

Постановка проблеми. Система професійно-технічної освіти України покликана забезпечити організацію навчально-виховного процесу з підготовки освічених, висококваліфікованих фахівців для різних галузей народного господарства. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів складна й багатовимірна. Народна художня творчість, як і мова, є однією з умов існування народу. Становлення незалежної держави базується на піднесенні громадської та національної самосвідомості народу, а, отже, інтересу молоді до фольклору, національних мотивів у різних видах мистецтва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання професійної підготовки майбутніх фахівців професійно-технічних навчальних закладів досліджують: С. Батишев, А. Беляєва, В. Беспалько, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Новіков, С. Сисоєва. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів присвячені

праці Є. Антоновича, Р. Захарчук-Чугай, І. Зайця, Т. Кари-Васильєвої, М. Некрасової, О. Ноги, С. Павлюка, Н. Полонської-Василенко, В. Радкевич, Б. Рибаківа, М. Станкевича, П. Толочка, Р. Шмагала. Історичні аспекти розвитку професійно-технічних навчальних закладів Західної України висвітлені в педагогічних дослідженнях О. Аніщенка, І. Лікарчука, С. Нікітчиної, Н. Талалуєвої, Т. Усатенко та інші. Методологія аналізу вимагає: перш, ніж висвітлювати загальну суть професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів необхідно зупинитися на її ключових поняттях. Нами було визначено взаємопов'язані групи базових понять із теми дослідження: «професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки», «фахівець», «художній промисел», «ремісник», «ремесло».

Мета статті – здійснити категоріальний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній енциклопедії під професійною підготовкою розуміється сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії. Професійний – який об'єднує людей однієї професії або близьких професій. Слово «професія» походить від латинського «*professio*», яке означає офіційно закріплене заняття, фах. У філософському словнику професія кваліфікується як «сталій і відносно широкий вид трудової діяльності людини, що передбачає певну сукупність теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті навчання й досвіду роботи» [10, с. 551]. Виникнення й відмирання професій пов'язані з розвитком продуктивних сил суспільства, еволюцією знарядь праці, змінами, що відбуваються в розподілі праці та її кооперуванні. Поглиблення професійного розподілу праці, об'єктивна необхідність удосконалення професійної майстерності людей внаслідок, як правило, свідомого обмеження їхніх інтересів поступово зумовили появу спеціальностей як різновиду трудової діяльності в межах тієї чи іншої професії.

На думку К. Чарнецкі, різні сторони поняття «професія» розкривають такі положення: професія людини є джерелом матеріальної підтримки її самої, родини, суспільства; професія людини є інструментом її чітких дій; оволодіння професією є суспільним і культурним обов'язком людини; професія становить особистісну цінність індивіда; оволодіння професією є життєвою необхідністю індивіда; професія та праця для індивідів є сенсом життя і розвитку; професія дає шанс для самореалізації особистості людини; професія людини може бути репрезентована формою вираження гордості й самоповаги; професія людини визначає її місце в поділі праці. Отже, професію потрібно вивчати всебічно, зокрема зсередини, оскільки професія – це спосіб життя, спосіб мислення, стереотип сприйняття світу, а також соціальний тип людини. Водночас, професія – це те, що поєднує людей, допомагає їм долати істотні розходження й суперечності. Проблема професії, професіонала, професіоналізму вже

тривалий час є однією з найактуальніших у наукових колах. Вона хвилює соціологів і психологів, медиків і педагогів, економістів і політиків. І це не випадково, тому що мова йде про якісний рівень життя людини в усіх сферах її життєдіяльності та вирішення проблем майбутнього. Професія стає важливою умовою й основою самовизначення індивіда. У наші дні проблема професії, як і вміння якісно робити свою справу, набуває особливого сенсу.

Основним поняттям нашого дослідження є «професійна підготовка». У педагогічному контексті «підготовка» – запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності. У тлумачному словнику поняття «підготовка» трактується двояко: по-перше, як навчання, передача необхідних для чого-небудь знань; і по-друге, як запас знань, отриманих в процесі навчання чому-небудь. Умовою і засобом реалізації професії є людина-професіонал, в особистості якої заломлюється те спільне, що характерне для будь-якого працівника, зайнятого даним видом праці, але у кожний конкретний акт, кожний аспект професійної діяльності привносить дещо індивідуальне.

На нашу думку, найбільш повніше визначення поняття професійної підготовки наводить Т. Танько: «професійна підготовка – це система організаційних та педагогічних заходів, що забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати» [9, с. 16]. Як зауважує В. Нестеренко, професійна підготовка є конкретизацією поняття «підготовка», де термін «професійна» звужує все різноманіття способів існування підготовки до певної сфери застосування людиною набутих знань, умінь і навичок – професії [4, с. 19]. Водночас, широкий профіль професійної підготовки – це комплекс професійних знань, умінь і навичок із суміжних або споріднених видів трудової діяльності в межах певного виробництва чи групи споріднених виробництв конкретної галузі промисловості.

Система професійної підготовки повинна будуватися з урахуванням необхідності формування всіх її компонентів у взаємозв'язку, й у своєму складі повинна мати всі необхідні для їх формування напрями навчально-виховної роботи. При цьому, виходячи із закономірностей поєднання в змісті педагогічної готовності загального, особливого й індивідуального, можна визначити принципи й умови організації процесу підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Головною функцією професійно-технічних навчальних закладів є забезпечення якісної професійної підготовки. Варто зазначити, що подальший розвиток професійно-технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що зумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, досягнення її паритетності з вищою освітою. Підготовка майбутніх фахівців здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах.

Р. Гуревич виділив такі головні завдання профтехосвіти в нових соціально-економічних умовах: забезпечення високого рівня загальної, загальнотехнічної та професійної (спеціальної) освіти учнів ПТНЗ; підвищення професійно-технічного рівня майбутніх робітників. Поняття «культурно-технічний рівень» містить два взаємопов'язані аспекти: професійно-технічний і культурний рівень робітника; виховання учнів ПТНЗ у процесі оволодіння професією, що передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах демократизації та гуманізації стосунків між педагогами й учнями, а також учнівського самоврядування і співуправління з урахуванням інтересів, нахилів і здібностей підлітків. Учений розрізняє терміни «зміст професійної освіти» та «зміст професійного навчання». «Зміст професійної освіти» він розглядає як систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, зумовлених вимогами суспільства до робітників відповідної кваліфікації та профілю, і на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і учнів у навчальних закладах, що забезпечують

одержання професійної освіти відповідного рівня [12, с. 18].

Одним із ключових у нашому дослідженні є поняття «майбутній фахівець», «народний художній промисел», «промисел». З огляду на тлумачення поняття «фахівець», подане в «Тлумачному словнику сучасної української мови» як «людини, яка досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, мистецтва тощо», нами запропоноване визначення поняття «фахівець народних художніх промислів» як спеціаліста у сфері вивчення, популяризації, промоції, передачі традицій народного мистецтва, який має широкий світогляд, розвинену мистецьку ерудицію, знання з історії й теорії народного мистецтва, вдало поєднує різноманітні педагогічні технології, володіє творчими інтерактивними методиками, здійснює інформаційний, науково-методичний, педагогічний супровід своєї діяльності, оперує основними поняттями з таких галузей науки, як: естетика, етика, психологія, педагогіка, культурологія, соціологія, мистецтвознавство та виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до його традицій.

На думку В. Орлова, «це категорія працівників освіти, змістом діяльності яких є формування і розвиток художньо-естетичної культури підрастаючого покоління засобами різноманітних видів і жанрів народного мистецтва. Спеціалізація майбутніх фахівців народних художніх промислів відбувається на рівні методики викладання і вимагає певної професійної підготовки» [5, с. 7]. Погоджуємося з думкою вчених про те, що педагогічний процес у вищому навчальному закладі доцільно розглядати з позицій суб'єктного підходу як систему взаємодії двох головних його складових: педагога як суб'єкта викладання та студента як суб'єкта навчання. Як справедливо зазначають В. Ягупов та В. Свистун, «суб'єкт викладання – це педагог, який має спеціальну підготовку і професійно займається педагогічною діяльністю в навчальних закладах, від позиції якого суттєво залежить народна культура освітнього середовища, ефективність навчального процесу та кінцевий його «продукт» – суб'єкт учіння, який сформувався як особистість і

набув суб'єктності, сформував творчу методику навчальної діяльності, знає смисл життя і має чіткі перспективи, спроможний творчо застосовувати здобуті загальнонаукові та професійні знання, навички та вміння на практиці та найбільш повно самоактуалізуватися у професійній діяльності» [11, с. 368].

Професійне становлення майбутнього фахівця народних художніх промислів потребує тривалої, клопіткої роботи, націленої на комплексну готовність фахівця народних промислів до професійної діяльності. За специфічних умов сучасного педагогічного процесу гостро ставиться питання про самовизначення, самоідентифікацію студента як майбутнього фахівця, актуалізується необхідність «стимулювання суб'єктної активності студента». У словнику української мови зазначається, що «промисел» – це заняття яким-небудь ремеслом із метою добування засобів існування; дрібне ремісничє виробництво [8, с. 229]. За визначенням В. Жайворонка, поняття «промисел» означає заняття яким-небудь ремеслом із метою добування засобів існування; дрібне ремісничє виробництво. Дослідник поділяє промисли на такі види: народний, художньо-різьбярський, гончарний [2, с. 486]. У словнику синонімів поняття «промисел» розглядається і як дрібне виробництво готових виробів (Ви будете чоботи шити?! – здивувалася і обурилася Зося. – А чого ж, батькове ремесло не треба забувати (М. Стельмах)), і як фах, що означає рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань та навичок і є джерелом існування людини. В «Економічній енциклопедії» зазначено, що художні промисли базуються на ручній творчій праці народних майстрів-митців. Розрізняють кілька видів художніх промислів, які характеризуються такими ознаками: національними (українські, російські, грузинські тощо); етнографічними (бойківські, гуцульські, лемківські, подільські); територіальними (київські, полтавські, закарпатські та ін.). Їх розрізняють також за сировиною (металеві, керамічні, скляні, дерев'яні, шкіряні тощо); прийомами і технікою художнього оздоблення (вишивання,

ткацтво, гаптування, різьблення, розпис, чеканка, плетіння та ін.); типом, видом і мотивами малюнка, орнаменту (рослинний, тваринний, геометричний, овальний); призначенням (для особистого та загального) [1, с. 346].

Визначальними рисами художніх ремесел і промислів на всіх етапах розвитку були: колективний характер творчості при зростаючій ролі в ній талановитого майстра-творця, відображення світогляду, естетичних уподобань певної спільноти, дотриманні традицій при дуже вибіркового, колективно апробованому введенні інновацій, рукотворність як основа технології творчості. Отже, народні художні промисли – це ручне виготовлення художніх виробів окремими майстрами й організованими підприємствами для збуту. У Законі України «Про народні художні промисли» термін «народні художні промисли» вживається у значенні творчої та виробничої діяльності, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів [3].

Проблема підготовки фахівців у галузі народних художніх промислів у професійно-художніх навчальних закладах є показовою щодо ставлення в державі до цінностей народного мистецтва, виховання естетично розвинутої та духовно багатой молоді. В. Радкевич слушно наголошує на важливості формування в майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел ціннісного, творчого та художнього потенціалу. На її думку, вони повинні оволодіти системою ціннісних орієнтацій, зокрема національними, моральними, естетичними ідеалами, світоглядними, життєвими, професійними цілями, переконаннями тощо [7, с. 57-67]. З точки зору А. Литвина, ця проблема є ключовою в науковому аналізі процесів розвитку професійно-художньої освіти, оскільки тут розкривається діалектичний взаємозв'язок її загальних закономірностей і регіональних особливостей: «...зазначимо, що в сучасних дослідженнях цієї ланки освіти часто зустрічаються спроби підміни

всебічного глибокого аналізу місцевого фактологічного матеріалу загальноприйнятою схемою нівелювання специфіки розвитку професійної підготовки в певному регіоні» [6, с. 79].

Висновок. Ключовими поняттями професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів є: «професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки», «фахівець», «художній промисел», «ремісник», «ремесло». На нашу думку, широкий профіль професійної підготовки – це комплекс професійних знань, умінь і навичок із суміжних або споріднених видів трудової діяльності в межах певного виробництва чи групи споріднених виробництв конкретної галузі промисловості. Таким чином, фахівець – це людина, яка досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки. А фахівець народних художніх промислів – це спеціаліст у сфері вивчення, популяризації, промоції, передачі традицій народного мистецтва, який має широкий світогляд, розвинену мистецьку ерудицію, знання з історії й теорії народного мистецтва. Тому майбутній фахівець народних художніх промислів має відповідати таким вимогам: сприймати, аналізувати предмети і явища навколишнього світу, образно, творчо та водночас практично мислити, створювати композицію художнього виробу, використовувати здобуті знання в повному обсязі, вміло володіти професійною термінологією, самостійно розробляти рисунки, творчо виконувати технологічні завдання, виявляти дефекти і вміло їх усувати. Формування професійної підготовки майбутніх

фахівців у ПТНЗ художнього профілю покликане сприяти входженню особистості у трудову діяльність, практичній перевірці правильності вибору професії й успішному професійному становленню. Оцінити правильність свого професійного вибору майбутні фахівці зможуть лише за умов залучення до активної практичної діяльності, усвідомлення своєї причетності до суспільного життя. Для формування особистості митця важливе значення має рівень загального культурного розвитку, знайомство з літературою, мистецтвом, уміння організувати своє самовиховання. У період навчання такий естетично-культурний простір забезпечує професійна підготовка. Освіта виступає ланкою поєднання людини і культури, допомагає набутти знання, уміння, навички, формує світогляд, допомагає самовизначитись і самореалізуватись. Поєднання історично-культурних цінностей із професійними є домінантним і сприяє формуванню в особистості відповідного реагування на професійно значущі ситуації, активізує її творчий потенціал, спонукає до виконання своїх професійних обов'язків з отриманням задоволення від роботи. У період навчання в професійно-технічних навчальних закладах художнього спрямування відбувається формування відповідальності в учнів, зокрема персональної відповідальності за свій особистий внесок у розвиток суспільства. Важливо, щоб учні відчували професійну та моральну відповідальність за свою навчальну та майбутню професійну діяльність. Моральні цінності закріплюються у свідомості як норми моралі, релігії, культурної традиції, визначають її поведінку в суспільстві.

Література

1. Економічна енциклопедія : в 3 т. / Редкол. : С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – 511 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. – К. : Довіра, 2006. – С. 486.
3. Закон України «Про народні художні промисли» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 199. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2547-14>.
4. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання : монографія / В. В. Нестеренко. –
- Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. – 399 с.
5. Орлов А. Современный учитель: социальный престиж и профессиональный статус / А. Орлов // Педагогика. – 1999. – № 7. – С. 7.
6. Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : матеріали звітної науково-практичної конференції Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів» (4 березня 2015 р., м. Львів) та Науково-практичної конференції (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) «Підвищення

якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (19 травня 2015 р., м. Львів). – Львів, 2015. – 132 с.

7. Радкевич В. О. Обґрунтування цілей професійно-художнього навчання фахівців художніх профілів і ремесел / В. О. Радкевич // Професійно-художня освіта України : зб. наук. пр. – К. ; Черкаси : Вид-во «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 57-67.

8. Словник української мови : в 11 томах. – Том 8. – 1977. – 928 с.

9. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : автореф. дис. ... д. пед. наук: спец.

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Т. П. Танько. – Харків, 2004. – 41 с.

10. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

11. Ягупов В. Педагог як суб'єкт викладання / В. Ягупов, В. Свистун // Теретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : зб. наук. праць / за заг. ред. Н. Ничкало. – Харків : НТУ «ХПІ», 2007. – 644 с.

12. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних навчальних закладах : автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. / Р. С. Гуревич. – К.: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти НАПН України, 1999. – 42 с.

Реферат

Профессиональная подготовка будущих специалистов народных промыслов: категориальный анализ

Мар'яна Богдадюк,

аспирантка Інститута професійно-технічного образования НАПН
України

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональная подготовка, становление и развитие профессиональной подготовки, специалист, художественный промысел, ремесленник, ремесло, профессиональная подготовка

В статье охарактеризованы базовые понятия исследования, проанализированы ключевые понятия и определения, касающиеся профессиональной подготовки будущих специалистов народных художественных промыслов. Методология анализа требует: прежде, чем освещать общую сущность профессиональной подготовки будущих специалистов народных художественных промыслов, необходимо остановиться на ее ключевых понятиях. Нами были определены взаимосвязанные группы базовых понятий по теме исследования – «профессиональная подготовка», «становление и развитие профессиональной подготовки», «специалист», «художественный промысел», «ремесленник», «ремесло».

В процессе анализа научных источников установлено, что в Украине отсутствует четкое определение многих понятий в подготовке специалистов народных художественных промыслов. Установлено, что в Законе Украины «О народных художественных промыслах» термин «народные художественные промыслы» употребляется в значении творческой и производственной деятельности, целью которой является создание художественных изделий декоративно-прикладного назначения, осуществляется на основе коллективного освоения и преемственного развития традиций народного искусства в определенной местности в процессе творческого труда мастеров народных художественных промыслов. Анализ базовых понятий исследования позволил уточнить понятие «промысел» – это занятия каким-либо ремеслом с целью добывания средств существования; мелкое ремесленное производство как сфера выявления творчества человека, процесс. Итак, профессиональную подготовку в первую очередь следует рассматривать как такую, которая направлена на всестороннее развитие личности, поскольку высокая квалификация специалиста, его профессионализм является залогом широкого и эффективного применения новейших наукоемких технологий, повышение благосостояния населения, обеспечение экономической стабильности страны.

Abstract

Professional training of future specialists on folk crafts: categorical analysis

Maryana Bohdaniuk,

Postgraduate student, IVET of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

professional training,
professional training
formation and
development, a
specialist, art craft,
artisan, craft, training

The article describes the basic concepts of the study, analyses the key concepts and definitions related to the training of future specialists on folk crafts. The analysis methodology requires the following: before you cover the general nature for training future professionals on folk crafts it is needed to focus on its key concepts. We have identified the related groups of basic concepts on research topic – «training», «the establishment and development of vocational training», «expert», «art trade», «artisan», «craft».

While the analysis of scientific sources it was revealed that there is no clear definition of many concepts in training on folk crafts in Ukraine. It was found that the Law of Ukraine "On Traditional Crafts" uses the term "Traditional Crafts" in the sense of creative and productive activities aimed at creating decorative art products of household nature that is based on collective development and continuity of national traditions art in certain areas during the creative work of folk crafts masters. The analysis of basic concepts of the research allows to clarify the concept of "trade" – a lesson in any profession for the purpose of paying bills; fine craftwork as the detection of human creativity process. Thus, the training has to be primarily perceived as being aimed at all-round development of an individual because a high-qualified specialist and his/her professionalism is the key to widespread and effectively use new high technologies, improve living standards, ensure economic stability.

References

1. Ekonomichna entsyklopediya: v 3t. / Redkol.: C. V. Mochernyy – K.: Akademiya, 2001. – T. 2. – S. 346.
2. Zhayvoronok V. V. Znaky ukrayinskoyi etnokultury: Slovnyk-dovidnyk. – K.: Dovira, 2006. – S. 486.
3. Zakon Ukrayiny «Pro narodni khudozhni promysly», 2001.
4. Nesterenko V. V. Teoretyko–metodolohichni zasady pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv doshkilnoyi osvity v systemi zaochnoho navchannya : monohrafiya / V. V. Nesterenko. – Odesa : Vydavnytstvo TOV «Leradruk», 2012. – 399 s.
5. Orlov A. Sovremennyy uchytel: sotsyalnyy prestyzh y professyonalnyy status / A. Orlov // Pedahohyka. – 1999. – № 7. – S. 7.
6. Problemy profesiynoyi pidhotovky maybutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiyno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh : materialy zvitnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi Lvivskoho naukovopraktychnoho tsentru Instytutu profesiynotekhnichnoyi osvity NAPN Ukrayiny "Psykhologo-pedahohichne zabezpechennya pidhotovky robitnychkykh kadrov" (4 bereznia 2015 r., m. Lviv) ta Naukovopraktychnoyi konferentsiyi (u ramkakh Vseukrayinskoho festyvalyu nauky) "Pidvyshchennya yakosti profesiynoyi pidhotovky maybutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiyno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh" (19 travnya 2015 r., m. Lviv). – Lviv, 2015. – 132 s.
7. Radkevych V. O. Obgruntuvannya tsiley profesiyno-khudozhnoho navchannya fakhivtsiv khudozhnykh profiliv i remesel / V. O. Radkevych // Profesiyno-khudozhnya osvita Ukrayiny : zb. nauk. pr. – K. ; Cherkasy : Vyd-vo «Cherkaskyy TSNTel», 2007. – Vyp. IV. – S. 57-67.
8. Slovnyk ukrayinskoyi movy: v 11 tomakh. – Tom 8, 1977. – Stor. 331.
9. Tanko T. P. Teoriya ta praktyka muzychno-pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh: avtoref. dys. ... d. ped. nauk: spets. 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity / T. P. Tanko. – Kharkiv, 2004. – 41 s.
10. Filosofskyy slovnyk / za red. V. I. Shynkaruka. – K. : Holov. red. URE, 1986. – 800 s.
11. Yahupov V. Pedahoh yak subyekt vykladannya / Yahupov V., Svystun V. // Teretychni ta metodychni zasady rozvytku pedahohichnoyi osvity: pedahohichna maysternist, tvorchist, tekhnolohiyiy : zb. nauk. prats / za zah. red. N. Nychkalo. – Kharkiv: NTU «KHPI», 2007. – 644 s.
12. Gurevy`ch R. S. Teorety`chni ta metody`chni osnovy` organizatsiyi navchannya u profesijnotekhnichny`x navchal`ny`x zakladax : avtoref. dy`s. d-ra ped. nauk: 13.00.04. / R. S. Gurevy`ch. – K.: In-tpedagogiky` i psy`xologiyi prof. osvity` NAPN Ukrayiny`, 1999. – 42 s.